

הנשמות האבודות החדר

**הסוף עדיין לא טוב
כפי שניתן לצפות, אך
סדרת הכתבות ב'משפחה'
על הנוער הנוער ('הבן
החמישי') שאז טרם ניתן
לו מענה, (לבקשת גדולי
תורה) יחד עם ראיונות
בנושא שפרסמנו עם
גדולי ישראל, חוללו
מהפכת. נער שלא הולך
בתלם המדויק יש לו
כיום היכן ללמוד, כבר לא
מוותרים עליו ולא רואים
בו ילד שהלך לאיבוד |
והדרך עדיין ארוכה**

מאיר פרידמן
צילום: פלאש 90

המון דמעות היו באותו הלילה בנֶכָה, אי שם בעיירה סוגלים הסמוכה לפרברי פריז, לא רחוק מהטירה הישנה שבה שכנה ישיבת 'מדרגת האדם' בצרפת, לפני למעלה מעשר שנים. בשלווה אינסופית ישבו במעבה היער בני ישיבה שסיפרו על התמודדויות, על קשיים בלתי נתפסים, על מה שעבר ועובר עליהם. הגיטרה שהייתה אמורה לפרוט על מיתרי הרגש שרועה הייתה בצד, דוממת. הכי קשה הייתה השתיקה, זו שבין מונולוג השיחה, שקט שיש בו זמן לחשוב ולעכל, וזה לא היה פשוט.

אתה שומע פתאום את פתיחת הנשמות שבכל בחור ובחור שכזה, שאיזה שמות לא הדיבקו עליהם, 'נוער נושר', 'מנותק', 'מתמודד', ומעבר למחיצת היצרים והנפילות, יש שם טוהר גדול שלא תמיד הצליח לצאת.

"ריבונו של עולם, אני עדיין לא יכול לחזור לארץ. לא עכשיו!" שמענו את הזעקה המחרידה שיצאה מלב כואב ומפוחד, קרעה את המרחבים הירוקים האינסופיים של צרפת ועלתה מעלה מבקשת לבקוע את הרקיע ולהגיע היישר אל מול כיסא הכבוד. העצים נעו אז ברוח הקרירה, השמיעו רחש קל, אבל אפילו החושך העז ששרר באמצע היער הקטן הסמוך לישיבה, לא הצליח להסתיר את הדמעות שזלגו מעיניו הצעירות. עוד לא בן תשע עשרה, וכבר הספיק לעבור כמה וכמה מדורי גיהינום בחצרות האחוריות של ארץ ישראל, היכן שמבלה נוער הברזלים את לילותיו הקודרים והריקניים.

הוא הביט לעברי ולחש: "אתה לא מבין, זה או כאן או שם. או שאני נשאר כאן עוד כמה חודשים נוספים ובונה את עצמי עד שיש לי מספיק כוח לחזור ללמוד בישיבה 'רגילה' בארץ, או שאני חוזר עכשיו אל הרחוב האכזר, אל השטויות, להרוס לעצמי שוב את החיים. אני לא מספיק חזק לעמוד שוב מול הניסיונות. וכשאני יודע את זה, הפחד והכאב גדולים וחזקים יותר".

פגשנו את דודי, בחור מבית חשוב, בן ליהודי רציני ביותר, שמספר עד כמה הוא מתגעגע לבית ממנו הוא נזרק עד שלא יתחייב ללבוש כובע וחליפה, ובעדינות אפשר היה לומר,

שהבעיות האחרונות של הנער הזה היו הכובע והחליפה... ולא, אף אחד בארץ לא חיכה לו. מבחינתם, הם ויתרו עליו. כשהוא שם, לפחות לא תהיינה בושות מהסביבה. אין להורים שלו מושג איך הבן שלהם יושב ועושה 'שטייגן', שהתפילות שלו כל כך מתוקות ושהוא נקי משטויות.

בלילה שקדם לפרידה, הדמעות לא יכלו לעצור בעד עצמן. זה היה כמו לשחות בפצעים פתוחים ולכאוב.

מספר ימים לאחר מכן, בארץ הקודש, פגשנו בבית המדרש את אחיו, אברך יקר.

"פגשתי את אחיך, דוד", סיפרתי לו.

"יופי", הוא הגיב ביבושת. "נו, נהנית שם?"

"אין לך מושג איך הוא לומד".

"לומד..." גיחך.

בתוך ימים דאגתי להביא לו תיעוד מצולם של אחיו הקטן, זה שהוא כל כך מתנכר אליו, יושב והוגה בתורה ברצינות רבה. חודש לאחר מכן, עם תחילת ימי 'בין הזמנים', דודי התקשר. "מה עשית?" הוא שאל. "ממתי אבא שלי מחכה לי בדלת ומתנפל עלי בחיבוקים?"

זה לא בהכרח 'סוף טוב', כמו שזה מאפיין ונותן תזכורת על ההתנערות, על ההחבאה וההסתרה שהיו מנת חלקם של רבים. נער שלא הולך בתלם המדויק היה מוקצה, משהו לפעמים מאוס. שרק לא יראו, שרק לא ישימו לב אליו. כזה שאולי בשקט מוותרים עליו, כי הוא הלך לאיבוד. זה לא נורא כמו שזה נשמע, זה הרבה יותר מזה. פעמים רבות מדובר היה בבתים טובים, בהורים רחומים באמת, שהתכחשו למצב שבו מצאו עצמם, ובבחורים טובים שניסו לעשות הכל עם קשיי הריכוז והלמידה שלהם, אבל לא הצליחו לשרוד בתחרות שסביבם.

זו לא הייתה תופעה, או בעיה - אלו היו ועודן, נשמות. הילדים המתוקים של רבים מאיתנו.

תשקיעו באהבה לילדים

מתוך המקום הזה היה צריך לצאת לאוויר העולם ולזעוק בקול רם: יש בעיה בחלק מבגדי המלך. רבים סברו בעשורים הקודמים, כי מדובר במקרים בודדים ממש וממילא גם אין צורך

לעסוק בהם, מלבד זאת שהפרסום עצמו עלול לעורר מרבצן בעיות שאינן קיימות ולהחיות אותן. הטענה הייתה נכונה, אלמלא שכבר מוזמן לא מדובר ב'מקרים בודדים'.

כמעט לא היה היכן לקרוא על הבעיה הקריטית כל כך לכולנו. בטח שלא במילים מפורשות ולא באצטלה של שיחה חינוכית עם מילים מכובסות ועקיפות. הבקשות הגיעו מהשטח, מההורים, מתלמידי חכמים ועוסקים בתחום החינוך.

לאט לאט צצו מעל דפי העיתון עוד ועוד כתבות שעסקו ב'בן החמישי', ההגדרה לבן שאולי אינו חכם אבל בטח לא רשע, שאינו תם ואולי אף יודע לשאול, אבל אף אחד לא יודע אם צריך להקהות את שיניו, או לפתוח לו ואיך.

פעם אחר פעם, נכתבו הדברים במילים ברורות לחלוטין, בתיאורים פשוטים. לעיתים בסיוע של אנשי חינוך, או משגיחים מן השורה הראשונה.

"צריך לדעת בדרך החינוך את הדרך הממוצעת. מחד גיסא לא להלחיץ יותר מדי, ומאידך גיסא לא לפנק יותר מדי", ענה מרן הגרמ"ל 'ליפקוביץ' לשאלות שהציג לו כתבנו אליעזר שולמן. "אסור להתיר הרצועה יתר על המידה, ועל ההורים להשקיע הרבה בקשר של אהבה עם הילדים, שתהיה אווירה נעימה ופתוחה בין האב והאם לילדיהם. אמנם בוודאי על ההורים להיות סמכות שהילדים חייבים להישמע להם בכל, ואפילו כשהילד אינו מבין מה היא הסיבה להוראה של הוריו, אך אי אפשר לחנך רק על ידי מתן פקודות, אלא יש להאהיב עליהם את התורה, להאהיב עליהם את קיום המצוות ואת דקדוק ההלכה".

מהעולם של ימינו, שבו ישנם מוסדות ושיבות בכל קרן רחוב, המתאימים עצמם לכל סוגי הבחורים וההתמודדויות, קשה להיזכר באפשרות אחרת, כזו שבה בכלל היה צריך לומר כי ישנה בעיה. כותבי העיתון הניחו עוד ועוד כתבות על שולחן המערכת וכל פעם מחדש, נראה היה כאילו זו פעם ראשונה שנוגעים בנושא זה.

התגובות, אלו שהציפו את המערכת, השיבו יותר מכל על הצורך הקריטי בהבאתו של הבן החמישי שוב ושוב, עוד ועוד. היו שם הורים שרופי לב, מחנכים נואשים ואפילו תלמידים שזעקו מרה. כמובן שהיו גם קולות כאלה שקראו להשתיק, לא לעסוק בזה, ואף הם היו מנומקים וחששו מנוקים נוספים. חלקם גם פורסמו, אך ההגנחה הברורה שקיבלנו מגדולי התורה הייתה שצריך לטפל בנושא, אם כי בזהירות הראויה.

עם הזמן הפכו הדברים לעסוק פחות בחשיפת המצב כפי שהם ויותר בהבאת הפתרונות השונים תוך דיונים על מהות התופעה, מניעתה או הטיפול בה.

"אתם מוותרים על הילדים?"

"חשבתי בתחילה שהכתבה הזו תביא אולי תורמים שיבינו את מצב החירום אליו נקלעה הישיבה", אמר לנו באותם ימים הגרא"ש ז"ק, ראש ישיבת 'מדרגת האדם'. "אבל היא הביאה גל של הורים שאינו נגמר המבקשים לשלוח את ילדיהם אלינו". בין המכתבים שנחתו על שולחן המערכת, היה אחד ארוך במיוחד, שנכתב ביד רהוטה. שבנו השבוע לקטע קצר ממנו: "אני כותב את המכתב הזה מלב כואב" - הוא פתח את מכתבו תחת כותרת נוקבת, שלא בטוח שנכון להעתיק אותה לכאן - "לב שנחתך לא פעם ולא ופעמיים, אבל מנסה להירפא. חתכים רבים ועמוקים כבר נסגרו, רק שישנם עוד פצעים רבים שייקח זמן רב עד שייעלמו, מותרים צלקות למזכרת. גם עכשיו, בתוך כל הבלגן הזה של סידור החיים מחדש, לא הכל קל. או יותר נכון, הכל לא קל.

"המילה 'נושרים', שבזמן האחרון חוזרת הרבה על עצמה בעיתונות, מעצבנת המון אנשים. הם כועסים כביכול על כך שעושים שימוש במצוקות בשביל לצבור רייטינג וכדומה. אתם יודעים מה? זה שווה! שווה שיעסקו בזה כל הזמן, גם אם זה נדוש וגם אם זה בגלל שיקולים אחרים לגמרי. כי רק אחד כמוני שהיה כזה (ולי לא קראו את שם החיבה 'נושר'. לי קראו 'פרחח' או 'פושע'...), יודע עד כמה חשוב שידברו על זה כל היום, ורק על זה.

"אלו שנמצאים מספר מטרים מהבית שלכם ומפריעים את מנוחת הליל שלכם, שייכים אליכם. זה לא יעזור לכם אם תנסו להתעלם, לברוח או להאשים. בחלוף הזמן, כל עוד לא יטפלו בזה ומהר, אתם בעצם מוותרים על הילדים שלכם. מוותרים על שעות של תורה, על יראת שמים, אולי אפילו על גדולי תורה לעתיד. יש כאלה שאומרים שתמיד יהיו שוליים ולצערי כנראה שהם צודקים. אבל למה לא שמענו אף פעם שמד"א מתכנן להיסגר, כי תמיד יהיו חולים או כאלה שלא יצליחו לטפל בהם!! מה ההבדל? גם אנחנו פצועים!!! רק שהכאבים שלנו שורפים לפעמים קצת יותר..."

לעיתים היו גם מבטים פשוטים לתוככי עולמם של אלו שנפלטו אל הרחוב החשוך, כאלו שגילו מצבים איומים, כמו למשל מיסיונרים הממתנינים לאותם בחורים בלב ירושלים, דבר שנדמה כאילו לקוח מאיזה ספר עלילה קדום וקודח, ולמרות הצבעוניות של אותם מקרים לא רבים מדי, הרי שברחוב נגשו אותם נערים דרך תחתיתם לא פחות מסוכנת רוחנית ופעמים אף גשמית.

מאיר, יחיאל ואריה, שמות בדויים לאנשים אמיתיים מאוד, המהווים את אחד הצוותים החינוכיים המצליחים בתחום זה, הופיעו יחד בשיחה מטלטלת על עברם כ'בנים חמישיים' וניסו

להניח את המילים הנכונות מול הקוראים, כדי שנבין מזה בכלל עוברים בחורים כאלה ומה היא השפה בה בכלל אנו יכולים לדבר עימם.

העולם השתנה מאז.

המודעות הלכה והתעצמה, הנושא הפך לדבר שהכל מדברים על אודותיו, ישיבה עם דרך חינוכית מיוחדת המתאימה לבחורים שמתקשים במסגרת הרגילה, אינה עוד בגדר דבר שניתן לספרו בטון של חידוש גדול. הניסיונות הפכו לאחרים לגמרי. מדהים איך מצחים חרושי קמטים לפני כ-15 שנה בסך הכל, עסקו בבעיות שנדמות היום כתלושות או ברובד הנמוך של 'התמודדות'.

הטכנולוגיה זמינה כיום לכל, וגם היא לא בהכרח הבעיה עצמה, כמו רק חלק ניכר מן הסימפטומים שלה. בעיות רבות קיימות במסווה גם בפנים, הרחק מעולם הנושרים. לעומת זאת, כאמור, ההסתכלות רחבה יותר.

"זה שיש נערים כאלה או נערים כאלה כבר נכנס לסטנדרט. לכל אחד יש מסגרת שמתאימה בדיוק לאיפה שהוא נמצא או רוצה להיות", אומר לנו השבוע הגאון רבי אברהם ישעיהו ז"ק, ומסרב לקבוע אם האמירה שכיום המצב הזה הוא 'סטנדרטי', זה דבר טוב יותר או להפך.

על דבר אחד אין ספק, גם התפיסה כבר שונה מן הקצה לקצה. אם מאן דהוא יקום ויספר לכולם שיש דבר כזה, בחורים שאינם מסתדרים עם המסגרת או יבקש לחשוב מעט לפני שפוסלים אותם על הסף, לרוב הציבור יביט עליו בתמיהה, והלא דבר פשוט הוא זה.

תשמרו איתם על קשר

בחתונת משפחה מיוחסת וחשובה מאוד שהתקיימה לפני מספר שנים, שוחחו שני המחותנים יחד, ואחד מהם, ביקש לשאול שאלה שרובצת על ליבו זמן רב.

כשהוצע השידוך, הוא היה בטוח שכמו תמיד, לא תחלופנה כמה שעות והשידוך ירד בתואנות שונות, כשהוא עצמו יודע

היטב על מה ולמה זה. יש לו בביתו שני בנים מהזן המכונה 'נושרים', אבל מהכבדים שבהם, שבקושי שרידי קיום מצוות נותרו בהם, ומי ירצה להתעסק עם כזה 'תיק'.

בחתונה, ברגע של גילוי לב, הוא לא התאפק, לקח נשימה ארוכה ושאל: "שמת לב שיש לי שני בנים שירדו מהדרך, כמו שאומרים?"

ענה לו המחזות: "ברור שידענו".

"ולא פחדת?" שאל האב.

"בדיוק כמו שאתה היית פוחד", ענה המחזות. "אבל שמענו דברים טובים. אז נכנסנו למרן הגראי"ל שטיינמן, לשאול איך להתייחס לזה".

האב היה המום. "ומה ענה הגראי"ל?" בירר במתח.

"זה שיש שני בנים שירחם השם ירדו מהדרך, זה לא נורא. הדור קשה..." ציטט המחזות את תשובת מרן הגראי"ל. "אבל כדאי לך לבדוק אם הם שומרים איתם עדיין על הקשר. כי אם הם יודעים לקבל אותם באהבה - כדאי להשתדך איתם!"

כשהרב אבי אברהם, מטפל רגשי ומנהל חינוכי בישיבה גבוהה ל'נוער מתמודד איכותי' כלשונו, מספר את הסיפור הזה, הוא מביע איתו את האווירה השוררת כיום בהקשר ליחס הפנים משפחתי אל הנושרים. תחילה הוא מחדד, כי צריך לזכור שיש גם תפיסות מגוריות שונות וסטראוטיפיות. יש חוגים שבהם יחבקו נושר יותר, כי זה היה יותר מקובל לראות מי שאינו לבוש בשחור לבן מתפלל עם אבא בבית הכנסת. לעומתם, קהילות 'קרות' העדיפו לחתוך את זה מוקדם. רשמית כדי לא לקלקל את שאר הילדים בבית, אבל גם בגלל ה'מה יאמרו' המפחיד והמרתיע.

אמנם יש במידה מסוימת גם נקודות טובות בגישה המחמירה, שמבהירה לילד שתזוזה שלו מהמסגרת היא חציית קווים חמורה, דבר המהווה גורם מעכב ומרתיע בטרם יעשה הנער צעד דרסטי, אבל 'הרוחות' החמות כבר נושבות גם במקומות הקרים' כלשונו, מתוך הבנה שהגישה אל הנער - היא גם זו שתאפשר לו להתגבר. כמי שחי את העניין ורואה גם כיצד דרך

הישר מקבלת אליה עוד ועוד מבניה, הוא מסביר כי הגישה הזו קריטית בשביל סלילת דרכו של הנער בחזרה.

"רוצים שהנער 'תמודד', נכון? תראו לו דוגמה איך אתם 'מתמודדים' איתו, איך מתחזקים קשר אמיתי מורכב ועמוק גם במצב שלו", אומר הרב אברהם. הוא מסביר: "נער שנושר, נמצא במצב שהוא מרגיש קרוע מבפנים. גם ככה הוא סוחב על עצמו משקעים של חויית כישלון אחת גדולה. הוא שומע את הלחשושים של כולם וקורא את המבטים, אבל הוא הראשון בתור להיות מאוכזב מעצמו. הוא לא באמת שלם עם זה ולא 'טוב' לו.

"הוא חי בסתירה ובדיסוננס משווע ובשל כלשהו חושב שאם הוא יפרוק עול בצד אחד שמושך אותו, הצד שקל לו להסיר ושהוא 'שונא' כל כך כרגע, אז יהיה לו יותר קל. אולי אז יהיה לו יותר טוב? ניסיון קצר גם מוכיח לו, שהוא מקבל חיזוקים מהחברה השלילית ולראשונה הוא מרגיש ש'מצא את מקומו' ולפחות במשהו אחד הוא 'טוב' - בלהתנהג רע או שונה. זו הופכת להיות ה'דרך שלו'. פעם ראשונה שהוא מייצר 'אמירה אישית' משלו. זה רק הוא, נגד כל העולם, וכך, שונה וחרגי בנוף, הוא גם חש במקביל כי הוא עבר גבול נוסף וכבר יצר קרע שאינו ניתן לאיחוי.

"אם אנחנו מסתכלים על זה כאילו רק הסביבה שלו השתנתה ולא הוא עצמו, אנו נכניס בו אמונה שהוא עוד ימצא את הכוחות ואת ה'אני' הפנימי שבו".

במשך שנים, התחבט הרב אברהם בשאלה, מדוע אחד מהסממנים הבולטים של 'מרידה' אצל נער שנמצא בתהליך של 'נשירה גלויה' יתבטא ב'תספורת' חריגה עד מוזרה, שרק תגרום לחיכוכים עם הבית והמסגרת.

כשהוא החליט לשאול זאת פעם אחת את הנער שיושב מולו, הוא קיבל תשובה שהממה אותו.

"אתם הרבנים' טוענים תמיד, שלא אכפת לכם ה'חיצוניות', רק ה'פנימיות', אז הנה לכם", השיב הבחור. "נראה אם מה שמעניין אתכם עכשיו זה רק ה'תספורת' שלי, או שאתם יודעים להסתכל גם על הפנימיות שלי!"

הוא גילה, כי לפחות במקרה זה, התספורת הייתה ניסיון של זעקת הצלה אחרונה. 'תצילו אותי מעצמי! בתוך כל התסבוך והבלבול שסובבו אותי. תראו אותי! תוכיחו לי שאתם אוהבים אותי ורואים אותי, אף מעבר ל'מסכה' ששמתי על עצמי'...

"אחת מהבעיות המרכזיות שבולטת לרוב אצל הנערים הנושרים הנמצאים במצב מתקדם יותר של דרדור", הוא מסביר, "היא עניין הדימוי והתפיסה העצמית שלהם עצמם. לנו יש חלק מורכב בכך, כי את עצמם הם רואים לא פעם דרך העיניים שלנו. אם כך, הבעיה לא מתחילה ב'תספורת', היא מתחילה ב'ראש'".

נציין גם, כי כמה וכמה תלמידי חכמים העוסקים בחינוך, ביקשו כי נדגיש שאמנם ישנה התפעלות רבה מדברים שונים

שאומרים גדולי ישראל בעניין היחס האוהב לילדים, גם כאשר הם בשאל תחתית, אבל יש לדעת, כי לייחס זאת ל'גישה חדשה', זו טעות ברורה. גם בדורות עברו, כך סברו. ניתן לראות, למשל, רבות מהוראותיו של מרן ה'חזון איש' כיצד לנהוג גם במקרים חמורים מאוד, וכך גם אצל ה'חפץ חיים'. מה שאומר, שאולי אנחנו, בני הדור הזה, נענינו יותר לדברי חכמים גם בנושא רגיש זה.

יש מענה לנשירה

"אין לי ספק שכל הפרסומים הזהירים בנושא הועילו. המודעות עלתה וכל תחום החינוך השתנה. ההתמודדות כבר אינה נתפסת כ'חולי' או חולשה, אלא כסגנון והגדרות אחרות", אומר הרב ז'ק. "היום מכירים כבר את הבעיות. פתאום אנשים מבינים שיש כזה מושג של הפרעות קשב, ריכוז והיפראקטיביות וכשיודעים לטפל בבעיות מוקדם, בעיות רבות יכולות להיפתר. אנחנו רואים כל הזמן, איך מדובר בדברים שמשהו היה צריך לעשות משהו כבר בחיידר או בשיבה-קטנה. לא שאני מאשים משהו, אבל לרוב - לצערנו, עד היום, עם כל ההתקדמות - עדיין מי שלא מצליח ללמוד, באופן אוטומטי נסחב לשוליים וזה מאוד חבל וכואב".

גם הרב אברהם מדבר על המודעות לתופעה שהתעצמה משמעותית, על ההבנה הרבה, הניסיון למנוע זאת בדרכים שונות או לנטר את זה מבועד מועד, לצד הידיעה כי נשירה אינה דבר שמתרחש בשנייה אחת, אלא רצף שלאורכו ניתן לבנות מסגרות ומענים מותאמים.

"יחד עם העלאת המודעות והחשיפה לתופעה ולזה שהיום יש קצת יותר כתובות לאן לפנות והורים מרגישים שהם לא נמצאים לבד בסיפור הזה, ובכלל יש יותר הכלה למצבי התמודדות", הוא אומר, "יש כיום גם התמקצעות מבורכת של כלל הגורמים שעוסקים בנוער".

הוא מניח את האצבע על נקודה חשובה מאוד בתחום זה שהיה ועודנו פרוץ לעיתים. יהודים רבים, מתוך כוונות טובות, ראו עצמם מתאימים לטיפול בנוער, אך לא תמיד דרכם הייתה נכונה, שכן גם לצורך כך דרושים כלים מקצועיים לחלוטין, ואכן, ממש כמו בקרב צוותי ההוראה החרדיים בשנים האחרונות, כך גם כאן, נראים עוד ועוד מטפלים בנוער המתמקצעים בתחום, לומדים ורוכשים ידע וגישה ומגיעים עם כלים חשובים עימם הם יכולים לפעול בקרב הנערים והנערות המתמודדים.

האם יש עדיין הורים ש'מסתירים' את הילדים המתמודדים שלהם? ניסינו להבין.

"המגמה הכללית של הציבור שלנו, שהייתה בעבר לטאטא מתחת לשטיח, היא במגמת שיפור תמידית. אבל יש עוד דרך לעשות", אומר הרב אברהם. "כמה אנרגיות האדם מוציא כדי להסתיר מהשכנים או מהחברים את ה'סוד' האפל רק מאימת ה'מה יגידו בשידוכים'?! בתוך עמי אני יושב ורואה עדיין

אנשים שמטאטאים ובסוף זה מתפוצץ להם בפנים, במקום לטפל בבעיה שמצריכה לפעמים גם אנשי מקצוע מסוימים מאוד, הם ימשיכו לשלוח את הילד לישיבה רגילה, עד שזה ייגמר רע מאוד".

הרב ז'ק מסביר: "ההורים היום פחות מתביישים. יש כבר ישיבות כאלה וישיבות כאלה. אז נכון, יש עדיין הורים שמתביישים, אבל פעם ממש היו מסתירים אותם, לפעמים הסיבות של אלו ששלחו את הבנים לישיבה בחו"ל היו, כאילו להבריא אותם מעיני השכנים. היה לי סיפור שהורים אמרו לי: 'קח אותו, עד שהאחות תתארס'. מקרים דומים היו לא אחד ולא שניים, היום זה הרבה פחות מצוי".

וכשמדברים על מגוון הישיבות שהתפתח, אין ספק שמדובר בחובה, וגם כאלה שהסתייגו בעבר ממסגרות כאלה ואחרות, מבינים כיום שאין מנוס. במקרים שונים, אותם מוסדות לא נקראים בשם "ישיבה", אלא בתארים אחרים. אבל כאן עולה מאלה השאלה, האם האפשרויות הרבות לא גורמות בעצם למצב, שבו בן ישיבה לא יראה עוד צורך להתאמץ בסדרי הישיבה בה הוא לומד, היות ויש לו מגוון רחב של אפשרויות ישיבתיות כאלה, שנשמע שלא רק צריך ללמוד בהן, אלא גם ישנן חוויות ואטרקציות.

"לפעמים", אמר לנו אחד מאנשי החינוך עימם שוחחנו, "אני לוקח את עצמי לישיבה שבה למדתי לפני שנים, להצטופף בכניסה ל'אויצר', לתת מבט לבית מדרש מלא חיים, שגדוש במאות בני תורה ועלייה ולהזכיר לעצמי ש'זה הדבר האמיתי' ולא מה שיוצא לי לפגוש מדי יום ביומו. הדבר הזה עוד חי ונושא את עצמו".

"רבים תוהים האם יש שם במסגרות הללו עבודה אמיתית על הנערים, או שזה בסך הכל בייביסיטר מתקדם שכזה", מסביר הרב אבי אברהם, שבעצמו ייסד את 'מרכז קומ"ה לקידום והעצמה', וממנהלי 'איגוד ענ"ף' (פעילים עבור נוער). "התשובה היא, שיש ויש. ככל שיש יותר עבודה על חינוך בלתי פורמלי ואוריינטציה טיפולית, יש משמעות יותר גבוהה לעשייה המקדמת.

"אני חושב שחלק מההתקדמות והמצב הנוכחי היום הוא ש'יש הכל'. יש ריבוי של מסגרות גדול מאוד. שונה מאוד. מורכב מהרבה מענים, שפונים ומכוונים ליעדים שונים. לא מספיק לשמוע על משהו שנשר ולזרוק לו שם של מסגרת כלשהי. יש צורך לגלות הבנה עמוקה יותר במסגרות וכמובן בנער עצמו לפני שעושים 'שידוכים' כאלו.

"למעשה, מצד אחד זה יכול מאוד לעזור שיש מגוון ושכמעט כל אחד יכול למצוא לעצמו את המקום לצמוח בו, אבל מצד שני, הזהירות חשובה והכרחית ומיותר לעשות לנער נזק של מסגרות נוספות שהוא נושר מהן, רק בגלל חוסר התאמה. כל מסגרת כזו שלא הצליח בה, משמעותה 'שריטה נוספת', חוויית כישלון ונזק לדימוי העצמי שלו".

נוער מתמודד איכותי

למען האמת, בשלב מסוים היו נראים הדברים ורודים. יש אנשי חינוך רבים כל כך שמוסרים את כל כוחם להצלחת נערים מתמודדים כאלו, ישנם נהרות של תכנים תורניים חינוכיים מופלאים רק על נושאים אלו, שאם חשבנו להביא אפילו חלק

דק מן הדק מהם, הרי שנוכחנו לדעת שיכלה המקום והם לא יכלו.

אבל התחושה המרגיעה מפנה את מקומה מהר מאוד לדאגה. "יש היום פחות חיבור לחוויה הדתית כנראה. תחושת ריקנות של נערים צעירים רבים שלא הצליחו לחוות את הדת וחיים בשעמום, חשופים למדיה חיצונית, מרגישים ישראלים עם כיפה מבלי להבין מה המשמעות העמוקה של חיי הדת שלהם", אומר הרב אבי אברהם. "האם שייך לנהל ישיבה כשיש טכנולוגיה פסולה? מניסיוני לא. גם כשהתייעצתי עם רבותיי בזה, אמרו לי שלא ייתכן להחזיק בישיבה שלנו - שמיועדת לנוער מתמודד איכותי - בחורים כאלו. שאלף שיחות לא יועילו מול מכשיר אחד.

"אז בוודאי שכן צריך בישיבות כאלו לתת הרבה מענים ואלטרנטיבות כשרות. לא שייך כמובן להתחרות עם המכשירים הפסולים ולתת פעילויות סביב השעון, אבל בהחלט שייך לנסות ולתת ערך מוסף אישי דרך כל מיני קורסים של העשרה ופיתוח עצמי, שמתאימים גם למקומות שמורים יותר.

"העברנו בישיבה בעבר קורס של 'הסברה יהודית', שדרכו למדו הבחורים ופיתחו דעה על סוגיות בוערות בשיח היהודי. בפעם הראשונה הם פתחו דברים בעצמם, גילו ולמדו ממקום אישי וחוויתי בלי לחץ ובלי מחייב חיצוני, כביכול כדי להפוך להיות מסבירים. אבל תחילת התהליך הייתה להתמודד ולהסביר לעצמם. במחשבה שנייה, זה קורס אמוני והשקפתי, שאולי בכלל כדאי גם לבני ישיבה 'רגילה' לעבור בצורת ועדים וכדומה. זה עצמו יכול למנוע נשירה ולטפל במה שמכונה 'נשירה סמויה'".

את המונח 'נשירה סמויה', אגב, שמענו מכמה וכמה אנשי חינוך, שבעיניהם זה הדבר המלחיץ ביותר בעולם הישיבות, שבו יש מצב שהם אמורים להמתין, כביכול, לנושר שייפלט מן הישיבה במקום לתפוס אותו כבר בבית המדרש.

"רק להילחם בסלולרי בלי לתת תחליף מהותי לעולם של הבחור, זו ברכה לבטלה כמעט", מסכים הרב ז'ק, שעוד לפני שטלפונים אלו היו זמינים כל כך, כל רעיונו היה הקמת הישיבה בחו"ל כדי לנתק את הבחורים מכל רע, כולל זה הטכנולוגי. "אין ספק שהבעיה הקשה ביותר היא הטכנולוגיה, אבל עם המכשירים או בלעדיהם, יש עמל רב. ההבדל היחיד הוא, שעם המכשיר הזה אין לך לאן לצעוד עם הבחור".

בעניין זה, מבקש הרב אברהם לתת דגש על שינוי תפיסה. "הטכנולוגיה אינה הבעיה של הנער המתמודד, בעיניו המכשיר הזה הוא הפתרון. כלומר, יש לו חסר כלשהו ובעיה נקודתית אותה עלינו לגלות, כרגע את אותו החסר הוא ממלא באמצעות המכשיר. לכן, כל עוד איננו פותרים את הבעיה השורשית ממנה הגיע הצורך למילוי על ידי הטכנולוגיה, לא באמת פתרנו את הבעיה אם העלמנו את המכשיר שלו.

"כל גישה אחרת כהטפה והתייחסות אך ל'מכשיר הפסול', דומה כטיפול ב'אקמול' בלבד, במקרה של דלקת חמורה. באותה מידה אפשר גם לנתק ברכב את נורת החיווי המרגיזה של הדלק ברגע שהיא מהבהבת, במקום לפתור את הבעיה ולתדלק.

"בדיוק מהסיבה הזו, צריך לעבוד עם הנוער בזהירות, בתבונה ואינטואיציה ולא רק כמוסכניקים שמנתקים נורות אזהרה".

ההצלחה תלויה בתוכן

בתום מסע מפרך של תלאות ונדודים ברחבי העולם, מכהן היום הרב ז'ק בסניף ישיבת 'מבקשי השם' שנפתח במודיעין עילית, שבה גם מכשירים מוגנים לסוגיהם לא נכנסים, אלא רק הכשרים הפשוטים בלבד.

"כמה שניתן יותר תוכן פנימי, יותר נצליח. צריך יותר לעבוד עם 'עשה טוב' ולהשתחרר מדרך שכולה היא 'הסור מרע'", הוא אומר. "מוכרחים שיהיה משהו שמחבר אותו לתפילה, לתכנים חיוביים ברגש ובשכל. שיש לו משהו אחר שמספק אותו. הסלולרי הרי, הוא בריחה לחיים נעימים וקלים. אבל חכמינו לימדו אותנו, ש'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'."

הוא מספר, כיצד לפני מספר ימים הגיע אחד מבכירי המרצים לשיחה רצינית ועמוקה בשיבה, כשהוא אינו מזכיר את עניין מאבקי הדור בטכנולוגיה, אפילו לא ברמו. אבל בסיומה של השיחה הזו, שלושה בחורים עשו מהפך בנושא.

כשאנו מעלים זיכרונות מקבלת השבת מלאת הרגש בשיבותינו בחוץ לארץ, רגעים מרוממים שבהם ניתן לראות גם את קשוחי הבחורים מזילים דמעה, הוא אומר מיניה וביה: "גם היום, בברכפלד, יש שכנים שבאים לראות קבלת שבת מיוחדת כזו. אבל חשוב לומר את מה שראיתי עם השנים, איך ממש כמו שמרן הגרא"ל היה אומר רבות, שחיבור שכלי, לימוד גמרא ובעיון, הוא בסוף חלק עיקרי במה שמחזיק אותם. רגש בלי שכל, לא נותן הרבה. עבדנו המון עם רגש, זה נחמד, זה יפה, אבל אם הבחור לא מחובר שכלית ממש לתורה ומצוות זה לא יעבוד".

הוא מספר בעיניים נוצצות על בני הישיבה שמתענגים מדי יום על מראי המקומות בלימוד, שמביא להם רבי יחיאל פליסקין - מחבר הספר 'שתולים בבית השם' על דרכי החינוך בדורנו. "זה חלק שהיה חסר לי שנים, והוא משלים את זה בצורה נפלאה, בחיות, בהנאה, ככה הם מתחברים".

להגביר את החוויה החיובית

הנושא שנדמה, כי למרות שהוקף מכל צדדיו ורבדיו, הוא למעשה כה רחב ולא ניתן כלל להכללה על שלל סמטאותיו ומגוון שאלותיו - ואף לא ניסינו לעשות זאת - דומה שכלל שחולפות השנים, הרי שהכל רק הולך ומתפתח.

במבט לאחור, ניתן בהחלט להודות לבורא העולם על המקום האחר לחלוטין שבו נמצא נושא כאוב זה שגם אם רחוק מפתרוננו, וגם אם היה ויהיה תמיד מימי העבר הרחוק מאוד ועד ביאת גואל - הרי שכיום רבו הפתרונות והמענים, שוב יש מקום לנשמות לנסות לרפא את פצעינו.

על דבר אחד הסכימו אנשי חינוך מחוגים שונים, עם ניסיונות ותחומי עניין נפרדים זה מזה: בדור שלנו, בעשור זה, מוכרחים להגביר יותר ויותר את החוויה החיובית, את התוכן הפנימי, למלא את הנשמה ואת השכל במהות, כי תמו הימים שבהם הצאן מחקה את אלופיו.

"בתקופת ערוב ימיו של מרן הגרא"ל", כך חשף בפנינו תלמיד חכם שזוכה לגדל תלמידים רבים בדרך מלאת עושר רוחני, "הוא המתיק סוד ואמר, שהוא פחות חושש מהעתיד של הנוער הנושר, כמו שהוא חרד ממצב שמפעפע תחת לקרקע, שהוא רואה אותם בכל מיני פינוח, עדיין לא נראים בחוץ - חרדים שלא מרצון שבשלב כלשהו פורקים עול."

"אלו דווקא לא נושרים שהתחתנו והקימו בית, היות ואלו, כשעלו על דרך המלך, זכו להשקעה רבה בהשקפה ובניית האישיות, אלא דווקא כאלה שמעולם לא נשרו, אך חיים באופן של מלומדה, עושים את מה שצריך, לומדים ומתפללים בשביל החברה ושמן הטוב, אבל בתוכם הם הולכים ומרקיבים ללא עשייה מקדמת, ללא חיבור - הם אלו שמרן הרב שטיינמן ראה בהם את הסיכון הבא".

ואולי, זו נקודה שכדאי לכל יהודי לחזק בה את עצמו ואת ילדיו, מבלי שהפוך העניין לבעיה נרחבת ולפולמוס. ●